

Kütüphanesi'ne, 1926'da Şerefiyye Medresesi'ndeki Vakıflar Müdürlüğü Kütüphanesi'ne; son olarak da Halep'teki diğer yazmalarla birlikte 1992 yılında Şam'daki Esed Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Bu kütüphanede yer alan yazmaların dijital kopyaları Halep'teki Vakıflar Müdürlüğü Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Mimari. Mevleviyye tarikatının en büyük, en güzel ve vaktiyle en fazla gelire sahip olan tekkelerinden olan Halep Mevlevihânesi, doğu ve kuzeyden Kuvayk nehri, batıdan Kavânisa mahallesi ile çevrili bulunan Ayneyn semtinde yer alır. Tekkenin alt katında şeyh ve dervişlere ait halvethâneler, üst katta şeyhin ailesi ve misafirleri için hazırlanmış odalar bulunur. Güneye bakan kısmında namaz için kullanılan mermer döşeli bir alan ve dışarıdan gelip geçenlerin su içebileceği bir sebül, batıya bakan kısmında ise 1902'de Halep mutasarrıfı tarafından yaptırılan ve dervişler için mutfak olarak kullanılmış eski bir imaretin takip ettiği revaklar yer almaktadır. Semâhâne de yine aynı tarafta bulunmaktadır. Güneydoğu kısmında, içinde şeyhlerin kabirlerinin bulunduğu geniş bir mezarlık, mezarlığın batı tarafında da Abdülğanî Dede'nin 1834 yılında yaptırdığı büyük bir meydan vardır. Musallâ, semâhâne ve bazıları kadınların oturup semâ âyini seyredabilmeleri için kapalı olan yüksek eyvanlar bu meydanda bulunur. Meydanın güneyinden doğusuna doğru kütüphanenin bulunduğu bir oda ile Abdülğanî Dede ile Nâib Efendi'nin türbesi yer almaktadır. Tekkenin geri kalan dairevi kısmı ise iki bahçeden ibarettir.

Cümle kapısı geometrik şekillerle süslenmiş, renkli ahşaptan olup üzerinde Osmanlı Türkçesi'yle bir kitâbe bulunur.

Kapının iki yanında hafif yüksek taş sofalar vardır. Bu kapı hemen hemen kare şeklindedir ve sarı taşlarla giydirilmiş dört büyük sütunun ortasında yer alır. Gayet büyük olan kubbe dört büyük kemer üzerinde yükselir ve içinde daire şeklinde sekiz pencerenin yer aldığı bir kuşak ile çevrilidir. Giriş kapısının üzerinde çokgen şekilli iki ahşap direk üzerinde taşınan yine ahşaptan büyük bir üst eşik bulunur.

Kahverengi taşlar giydirilmiş, kemerli ve görkemli mihrap, bâriz yarım dairelerle yükselir ve üzerinde kitâbe nakşedilmiş bir levhanın yer aldığı geometrik şekiller ihtiva eden dikdörtgen biçiminde bir taç ile son bulur. Mihrabın sağında kahverengi ve şekerengi ahşaptan minber vardır. Minberin merdiven trabzanları süslü ahşaptandır. Minberin üzerinde dört küçük ahşap sütun ile taşınan bir tavan üzerinde uzatılmış çokgen bir kubbe yer alır.

Nisbeten kısa olan minare, caminin ana giriş kapısının üzerindedir. Minarenin alt kısımları çokgen şekillidir. Sekizgen şerefenin altında, üzerinde süslü taş kabartmalar bulunan bir korniş vardır. Şerefenin tavanı, sekiz adet taş sütun üzerinde taşınan yarım daire şeklinde küçük bir kubbedir. Minare, üzerinde sekizgen şekilli kabartmalı taş pervazlar bulunan kemerlerle sona erer.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, BEO, Sadâret-Mektubî, Meclis-i Vâlâ, 7 B 1274/1858-59, Sıra nr. 2506, Dosya nr. 95, Gömlek nr. 97; BA, BEO, Âmedi Kalemi, nr. 1274/1858-59, 5282/85/54; *Konya Mevlana Müzesi Arşivi*, Dosya nr. 50/27, 51/3-10, 65/3, 68/38-41, 90/10; Sâkıb Dede, *Sefîne*, I, 24; II, 178-179, 180-181, 224-226; Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi'*, I, 230; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-tevârihi'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 5446, s. 175-176, 182; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 110, 246; İsmet,

Tekmiletü's-Şekâik, III, 336; *Salnâme-i Vilâyet-i Haleb*, Halep 1326; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî* (haz. Orhan Hülagü v.dğr.), İstanbul 1998, III, 176; IV/2, s. 110; İhtifalci Mehmed Ziyâ, *Yeni-kapı Mevlevihânesi*, İstanbul 1329, s. 137-141; *Osmanlı Müellifleri*, I, 103; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, VIII, 1408; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, I, 324-329; M. Es'ad Tales, *el-Âşârü'l-İslâmiyye ve't-târihiyye fi Haleb*, Dımaşk 1375/1956, s. 256-257; A. Süheyl Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevihâneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlânâ Güldestesi*, Konya 1964, s. 38; Danişmend, *Kronoloji*², II, 11-14; M. Hayreddin el-Esedî, *Ahyâ'ü Haleb ve esvâkuhâ* (nşr. Abdülfettâh Revvâs Kal'acı), Dımaşk 1981, s. 285; Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul 1983, s. 152-153, 334, 335, 341-342, 363; Abdülfettâh Revvâs Kal'acı, *Haleb el-kadime ve'l-hadise*, Beyrut 1409/1989, s. 251; Kâmil el-Gazzî, *Nehrü'z-zehab fi târihi Haleb* (nşr. Şevki Şaas – Mahmûd Fâhûrî), Halep 1412/1992, II, 234-237, 262; Mustafa Çıpan, "Mevlevî Şeyhlerinden Divâne Mehmed Çelebi", *7. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, Konya 1994, s. 101-102; Tâhirülmevlî, *Çilehâne Mektupları* (haz. Cemal Kurnaz – Gülgün Erişen), Ankara 1995; Sezaî Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 190-208, 314-315; a.m.f., "Halep Mevlevihânesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, III/2, İstanbul 1999, s. 73-107; *Dirâsetü ne-kâ'ışı'l-'ahdi'l-'Osmânî fi muhâfazati Haleb: el-Mebânî ve şevâhidü'l-kubûr* (nşr. Necvî Osman), Halep 2010, I, 262-311; Mehmet Önder, "Son Çelebiler", *Resimli Tarih Mecmuası*, VI/61, İstanbul 1955, s. 3010; Abdullah Satoğlu, "Kayseri Mevlevî Şeyhi Ahmet Remzi Dede", *Erciyes*, sy. 68, Kayseri 1983, s. 19-20; Ali Rıza Karabulut, "Mevlevî Ahmet Remzi Dede (Akyürek)", a.e., sy. 68 (1983), s. 25; K. Kreiser, "Evlîyâ Çelebi ve Başka Kaynaklara Göre Arap Âleminin Doğusundaki Büyük Şehirlerde Mevlevihâneler" (trc. Semih Tezcan), *Osm.Ar.*, sy. 14 (1994), s. 104, 107; Celâleddin Çelebi, "Abdülhalim Çelebi", *Dîa*, I, 212. SEZAYİ KÜÇÜK

HÂLİDÎ, Rûhî (روحي الخالدي)

Muhammed Rûhî b. Muhammed Yâsîn
b. Muhammed Alî el-Hâlidî
(1864-1913)

Filistinli edip ve siyasetçi.

Kudüs'te Harem-i şerif civarındaki Bâbüsilsile mahallesinde doğdu. Filistin'in meşhur Hâlidî ailesine mensuptur. Nesebi sahâbeden Hâlid b. Velîd'e dayanan bu aileden birçok âlim, edip, kadı ve milletvekili çıkmıştır. Osmanlı devlet adamı ve âlim Yûsuf Ziyâ (Paşa) el-Hâlidî onun amcasıdır. Rûhî el-Hâlidî önce mahalle mektebine girdi. Midhat Paşa Şam valiliğine tayin edilince (1878) babası Muhammed Yâsîn Efendi'yi Nablus kadısı olarak tayin etti, Rûhî burada rüşdiye mektebine kaydedildi. Çok geçmeden Midhat Paşa, babasını Trablusşam kadılığına gönderince Rûhî

Halep
Mevlevihânesi'nde
avlunun
güneydoğusunda
yer alan
hâmûşân
(kabristan) (2006)

burada Hüseyin el-Cisr'in modern tarzda kurmuş olduğu Vataniye Medresesi'ne kaydedildi. Amcası Abdurrahman Nâfiz Efendi tarafından 1880'de İstanbul'a götürüldü ve öğrenimine orada devam etti. Şeyhülislâm Uryânîzâde Esad Efendi, Rûhî'ye büyük ilgi gösterdi ve henüz on altı yaşında iken kendisine müderris olarak Bursa ruûsu rütbesi verdi. Ancak o çok geçmeden Kudüs'e döndü. Mescid-i Aksâ'daki ders halkalarına katılarak sarf, nahiv, beyân, bedî', hadis, fıkıh, kelâm, mantık ve felsefe gibi ilimleri tahsil ederken Fransızca'sını geliştirmek amacıyla Alyans, er-Ruhbânü'l-bîz ve Salâhiye medreselerindeki derslere devam etti. Daha sonra Beyrut'a geçti; Beyrut'ta müdürlüğünü Hüseyin el-Cisr'in yaptığı Sultâniye Medresesi'ne girdi. Öğrenimini tamamlayamadan medresenin kapanması üzerine Kudüs'e döndü ve Mescid-i Aksâ'daki ders halkalarına katıldı. Bu arada önce adliyede bir süre memurluk yaptı, ardından Gazze Mahkemesi'ne başkâtip olarak tayin edildiği de bu görevi kabul etmeyip İstanbul'a döndü ve Mekteb-i Mülkiyye-i Şâhâne'ye girdi (1887). Mezun olunca da Kudüs'e döndü (1893) ve bir idâdîde öğretmenliğe başladı. Bir kazada kaymakamlık vb. bir göreve tayini için tekrar İstanbul'a gittiği de olumlu bir sonuç alamayınca Kudüs'e döndü. Bir süre sonra yine İstanbul'a gitti, Cemâleddîn-i Efgânî'nin derslerine katıldı, ardından Paris'e gidip Ecole des sciences politiques'e kaydedildi. Üç yıl sonra mezun olunca felsefe bilimleri ve Doğu edebiyatı okumak amacıyla Sorbon Üniversitesi'nde Ecole des Hautes Etudes'e girdi. Bir yandan da Yabancı Dilleri Yayma Cemiyeti'nde Arapça öğretmeniği yaptı (1897). Kültürel kişiliği ve yeteneği şarkiyatçıların dikkatini çekti, birçok toplantıya konuşmacı sıfatıyla davet edildi. Böylece ilim ve fikir çevrelerinde tanınmaya başlandı.

Rûhî el-Hâlidî, Sorbon'dan mezun olduktan sonra İstanbul'a dönünce Osmanlı hükümeti tarafından Fransa'nın Bordeaux şehrine konsolos olarak tayin edildi (1898). Burada fikrî, edebî ve siyasî birçok faaliyet düzenledi. Kırk altı üyeden oluşan Bordeaux Konsoloslar Cemiyeti'nin başkanlığına seçildi. Kendisine en yüksek Fransız devlet nişanı (Légion d'Honneur) verildi. 1908'de Kânûn-i Esâsî ilân edilinceye kadar Bordeaux'da kaldı. Burada evlendiği Fransız eşinden olan oğlu Bordeaux belediye başkanı seçildi. Bordeaux'dan Kudüs'e geçen Hâlidî edebî ve fikrî faaliyetlerine devam etti. Saîd el-Hüseyinî ile

birlikte Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'na Kudüs mebusu olarak seçildi, ikinci defa da Kudüs mebusu oldu. 1908 Aralık ayında Hamburg'da düzenlenen II. Siyonizm Kongresi'nde Filistin topraklarında bağımsız bir yahudi devletinin kurulması kararına şiddetle karşı çıktı, Osmanlı Meclis-i Meb'ûsanı'nda bu konuyla ilgili girişimlerde bulundu. 1912'de Meclis-i Meb'ûsan feshedilince Kudüs'e gittiği de fazla kalmayıp İstanbul'a döndü. İttihat ve Terakkî'nin bir üyesi olan Rûhî el-Hâlidî çok geçmeden tifoya yakalanarak öldü (6 Ağustos 1913) ve İstanbul'da defnedildi. Hâlidî'nin Mısır'da çıkan *el-Hilâl* dergisi başta olmak üzere birçok gazete ve dergide önceleri isimsiz, daha sonra "Makdisî" mahlasıyla edebî ve fikrî makaleleri yayımlanmış, özellikle *el-Hilâl*'in genel yayın yönetmeni Corci Zeydân'ın isteği üzerine Fransız edebiyatıyla ilgili yazılar kaleme almıştır. Onun Fransız yazarı Victor Hugo'ya, Arap ve Batı edebiyatlarına dair makaleleri bu dergide çıkmıştır. Nâsirüddin el-Esed, *Muhammed Rûhî el-Hâlidî Râ'idü'l-baḥşî't-târiḥî* adıyla bir monografi yayımlamıştır (Kahire 1970).

Eserleri. 1. *Târîhu 'ilmi'l-edeb 'inde'l-İfrenç ve'l-'Arab ve Victor Hugo* (Kahire 1904, 1912, 1929, 1932). Bordeaux'da konsolosluk yaparken yazdığı eserin Fransızca'sı *Etudes sur Victor Hugo et sur la littérature chez les européens et chez les arabes* adıyla yayımlanmıştır. Modern Arap edebiyatı alanında gerçekleştirilen ilk karşılaştırmalı çalışmalardan biri olarak kabul edilen eser, 1902-1903 yıllarında Mısır'da *el-Hilâl* dergisinde seri makaleler halinde neşredilmiş, daha sonra kitap olarak basılmıştır. Müellif Arap ve Batı edebiyatı tarihini ele aldığı bu kitabında Batı edebiyatının Arap edebiyatından etkilenişini Victor Hugo örneğiyle açıklamaya çalışır. Eserin ilk baskısı (Kahire 1904) Makdisî mahlasıyla, diğer baskıları gerçek adıyla yayımlanmıştır. 2. *el-Muḳaddime fi'l-mes'eleti's-şarḳiyye münzû neş'eti-he'l-ülâ ile'r-rubu'î's-şânî mine'l-ḳarnî's-şâmîn 'aşer* (Kudüs, ts. [Matbaatü'l-eytâmî'l-İslâmiyye]). 1898'de Fransa'da Dünya Müsteşrikler Kongresi'nde sunduğu bildiridir. 3. (*Esbâb*) *el-İnkılâbi'l-'Os-mânî ve Türkiyâ el-fetât*. Bordeaux'da konsoloslugu sırasında kaleme aldığı ve 1908'de *el-Hilâl* dergisinde Makdisî mahlasıyla yayımlanan iki makalesi olup (XVII/2, s. 67-83; XVII/3, s. 131-171) Kahire'de ayrıca basılmıştır (1909). 4. *Risâle fi sūr'ati intişârî'd-dini'l-Muhammedî ve fi aḳsâmi'l-'âlemi'l-İslâmî* (*Cerîdetü*

Rûhî el-Hâlidî

Ṭrablusi's-Şâm, 1896). 1896'da Fransa'da verdiği bir konferansın metnidir. 5. "Ber-tilü el-'âlimü'l-kîmiyâvî" (*el-Hilâl*, X/8 [Kahire 1902], s. 233-238). Fransız kimyacı Marcelin Pierre Eugène Berthelot'un (ö. 1907) hayatına dair bir makaledir. 6. "Victor Hugo" (*el-Hilâl*, X/4 [Kahire 1902], s. 421-440). 7. *Kîmiyâ 'inde'l-'Arab* (Kahire 1953). *Risâle fi 'İlmi'l-kîmiyâ'î'l-'Arabî ve keyfe inteḳale ile'l-ğarb* adıyla da geçer. 8. "Hikmetü't-târîḥ" (*Cerîdetü Ṭrablusi's-Şâm*, 1903).

Müellifin bunların dışında *Târîhu's-Şahyûniyye*, *Rihle ile'l-Endelüs ve 'İlmü'l-elsine* (*'İlmü'l-lisâniyyât, el-Luḡâtü'l-muḳârene*) adlı eserlerinin yazma nüshaları Kudüs'te Hâlidîye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (<http://www.khalidilibrary.org>). Hâlidî, İbnü'd-Deyrî'nin Hanefî fikhına dair *el-Habs fi't-tühme ve'l-ımtihân 'alâ talebi'l-ıkrâr ve izhâri'l-mâl* adlı eserini de yayımlamıştır (Kahire 1321/1903). Kaynaklarda Rûhî el-Hâlidî'nin *Târîhu Memleketi Dâhîmî ve tevâbi'ihâ*, *Târîhu'l-ümme'ti'l-İsrâ'iliyye ve 'alâḳatihâ bi'l-'Arabî ve ḡayrihâ mine'l-ümem*, *Terâcimü a'lâmi'l-üsreti'l-Hâlidîyye*, *Târîhu's-şarḳ ve ümerâ'ih* adlı eserleri de zikredilmektedir (Muhammed Ömer Hamâde, III, 155-156).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Mu'cem*, s. 813-814; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, IV, 174-175; Ömer Ferruh, *el-Minhâc fi'l-edebî'l-'Arabî ve târiḥih*, Beyrut 1380/1960, s. 117-119; Tefvîk Ali Burru, *el-'Arab ve't-Türk fi'l-'ahdi'd-düstüriyyi'l-'Os-mânî: 1908-1914*, Kahire 1960, s. 282-284; Abdurrahman Yâgî, *Ḥayâtü'l-edebî'l-Filistinîyyi'l-ḥadîs*, Beyrut 1968, s. 527-532; Hâşim Yâgî, *Ḥareketü'n-naḳdi'l-edebî fi Filistin*, Kahire 1973, s. 35-43; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdünâ Filistin*, Amman 1396/1976, X, 363-369; Ya'kûb el-Avdât, *Min A'lâmî'l-fikr ve'l-edeb fi Filistin*, Amman 1976, s. 155-160; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâseti'l-edebîyye*, Beyrut 1983, II, 326-328; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 34-35; M. Ömer Hamâde, *A'lâmü Filistin*, Beyrut 1412/1991, III, 152-156; C. Zeydan, *Âdâb*, Beyrut 1996, IV, 130,

283; Âdil Mennâ', *A'lâmü Filistin fi evâhiri'l-ah-dil'-'Osmâni (1800-1918)*, Beyrut 1997, s. 144-145, 152-156; Nâsirüddin Esed, *el-Hayâtü'l-ede-biyyetü'l-hadîse fi Filistin ve'l-Ürdün hattâ sene 1950*, Amman 2000, s. 42-44; H. Khateeb, "Rûhi al-Khâlidî: A Pioneer of Comparative in Arabic", *JAL*, XVIII (1987), s. 81-87; a.m.f., "el-Hâlidî, Rûhi b. Yâsin", *Mv.AJ*, VIII, 74-78; Hasan Hamîd, "Rûhi el-Hâlidî", *et-Türâşü'l-'Arabî*, XXII/86-87, Dimaşk 1423/2002, s. 346-352; a.m.f., "el-Hâlidî", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2003, VIII, 737-739; S. Moreh, "al-Khâlidî, Rûhi", *EP* (İng.), IV, 936; A. N. Staif, "al-Khâlidî, Rawhî", *Encyclopedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami - P. Starkey), London 1998, II, 431.

ALİ BULUT

HALİKARNAS BALIKÇISI

(bk. KABAAĞAÇLI, Cevat Şakir).

HALİL BEYDES

(خليل بيدس)

(1874-1949)

Filistinli
hristiyan edip ve eğitimci.

1291'de (1874) Filistin'de Celile bölgesinde yer alan Nâsıra'da (Nazereth) hristiyan bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Halîl İbrâhim es-Sabbâğ adıyla da bilinir. Amcasının dönemin ünlü şahsiyeti Beydes'e benzemesinden dolayı aile Beydes lakabıyla anılır. Kumaş ticaretiyle uğraşan babası otuzlu yaşlarda öldü. Halîl'in bakımını önce ninesi, ardından amcası üstlendi. Edward Said'in babasının kuzeni olan Halîl Beydes ilk eğitimine Nâsıra'daki Rus Ortodoks Okulu'nda başladı. Ardından Nâsıra'da yeni açılan ikinci kademe Rus Öğretmen Okulu'na kaydoldu. Altı yıl devam ettiği bu okuldan mezun olduktan sonra 1893-1908 yılları arasında Suriye, Filistin ve Lübnan'daki pek çok Rus okulunda görev aldı, başta yöneticilik olmak üzere değişik görevler yaptı. Yine bu süreçte Rusça'sını ilerletmek için çaba harcadı. İdareciliği sırasında aynı okulda öğretmen olarak çalışan Edâl adlı bir hanımla evlendi.

Beydes, Suriye ve Lübnan'da geçirdiği on beş yılın ardından II. Meşruiyet'in ilânından (1908) sonra Filistin'e döndü. Yaklaşık üç yıl Hayfa'da kaldı, bu süre içinde Arap dünyasında ilim ve kültür çevrelerinde de büyük itibar gören *en-Neîâ'is* gazetesini çıkardı. 1911'de ailesi ve akrabalarının isteğiyle öğretmenliği bıraktı ve patrikhânedeki Ortodoks grubunu temsil etmek için Kudüs'e taşındı. Kudüs'teki ikâmeti sırasında bu dönemde artan milliyetçilik hareketlerine katıldı. *el-Ehrâm*, *el-Muqaţţam* gibi Mısır gazetelerinde

Türkler'in Araplar'a âdil davranması gerektiğine dair yazılar kaleme aldı. 10 Haziran 1916'da Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan büyük isyan esnasında idama mahkûm edilince Kudüs'teki Ortodoks patriğine sığınarak idamdan kurtuldu. Beydes'in tepkisi Osmanlı Devleti'nden sonra Filistin idaresini üstlenen İngilizler'e karşı da devam etti. Kalemi gibi hitabeti de çok etkiliydi, konuşmalarında özellikle manda ve siyonist düşüncesine karşı çok sert ifadeler kullandı. Nisan 1920'de Kudüs'te Nebî Mûsâ gösterilerinde bir yürüyüşe katıldı ve burada Filistin topraklarında bir yahudi devletinin kuruluşunun önünü açan Balfour Deklarasyonu'nu (1917) sert dille eleştiren bir konuşma yaptı. Onun konuşmasının ardından galeyana gelen halk yahudilere saldırdı. Taraflar arasında çıkan çatışmalar sonunda çok sayıda insan öldü. Bu olaylar üzerine Beydes, İngiliz kuvvetleri tarafından tutuklandı. Önce idama, daha sonra on beş yıl hapse mahkûm edildi. Ancak yahudi asıllı İngiliz Herbert Samuel'in temsilci olarak bölgeye gelmesi üzerine aralarında Halîl Beydes ve Mûsâ Kâzım el-Hüseynî'nin de yer aldığı siyasî tutuklular serbest bırakıldı.

Filistin meselesi konusunda gayret gösteren ve Filistinliler'in millî bir kimlik oluşturmaya önemli katkılar sağlayan Beydes, tahliyesinin ardından kendisine Eğitim Genel Müdürlüğü'nde görev teklif edilmesine rağmen sömürge idaresi altında çalışmayacağını söyleyerek teklifi reddetti ve *en-Neîâ'is*'i tekrar çıkarmaya başladı. Burada mahkeme ve tutukluluk süresinde yaşadıklarını kaleme aldı. Aynı zamanda Kudüs'teki İngiliz Mutrân Okulu'nda Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi. 1945'te emekliye ayrıldıktan sonra Kudüs'te eski yazma eserlerle ilgili çok zengin bir kütüphane kurdu. Fakat yahudiler, 15 Mayıs 1948'de Filistin topraklarını işgale ve Filistinliler'i öldürüp yurtlarını yağmaya başlayınca Kudüs yakınlarındaki Silvân'a sığınmak zorunda kaldı. Buradan Amman'a gitti, ardından ailesiyle buluşmak için Beyrut'a geçti. 9 Şubat 1949 tarihinde öldü. Halîl Beydes, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren modern Filistin edebiyatının gelişimine büyük katkı sağlamış ve beş ana dalda eser vermiştir.

Beydes'in yaptığı en önemli çalışmalarından biri oldukça zor şartlar altında *en-Neîâ'is* gazetesini çıkarmış olmasıdır. Onun gazetesinin genel anlamda modern Arap edebiyatı üzerinde, özde ise Filistin edebiyatının gelişmesinde çok büyük katkısı olmuştur. Karşılaştığı engellere rağmen

gazetesini yaşatmak, sürekli geliştirip yenilemek amacıyla büyük gayret sarfetmiştir. Bu gazetenin modern Filistin edebiyatına olan katkıları şu şekilde özetlenebilir: Gazete çoğunlukla Rusça'dan, zaman zaman da Avrupa edebiyatından yapılan çevirilerin yayımlanabileceği bir yer olmuştur. Rus edebiyatından pek çok başyapıtı ilk defa Beydes Arapça'ya çevirmiştir. Bu anlamda gazetesi, XX. asrın ilk yıllarında modern Arap edebiyatındaki tercüme hareketinde çok önemli rol oynamıştır. Beydes Rusça dışında İngilizce, Almanca, Fransızca ve İtalyanca'dan da Arapça'ya çeviriler yapmış, bazı Arapça metinleri de Rusça'ya çevirmiştir. Bu arada, hem Arap dünyasından hem diğer ülkelerden aralarında Iraklı Ma'rûf er-Rusâfî, Lübnanlı Halîm Dammûs, Suriyeli Kistâkî el-Himsî, Lübnanlı Vedî' el-Bustânî'nin yer aldığı pek çok yazarın ilgisini çekerek modern Filistin edebiyatı kadar modern Arap edebiyatının da gelişimini hızlandırmıştır. Beydes, metinleri çevirirken Arap okuyucularının beklentisini karşılayabilmek için orijinal metinde büyük değişimler yapmaktan çekinmiyordu. Arapçalaştırma adı verilen bu çevirilerde metinleri âdeta yeniden yazıyordu. Arapçalaştırma, XIX. asrın sonu ile XX. asrın başlarında Arap okuyucuları ile Batı edebiyatı arasında bir köprü vazifesi görmüş, bunun ardından gelen adım ise bağımsız yazarlık olmuştur.

Başlangıçta tamamen çeviriyle uğraşan Beydes, daha sonra orijinal hikâye ve romanlar yazmaya yönelmiştir. Nitekim ilk edebî eseri olan *el-Vâris* (1920) adlı romanını yayımlayınca kadar 1898-1914 yılları arasındaki on altı yıl boyunca Batı edebiyatından romanlar çevirmiştir. Bu da yaptığı çevirilerin Beydes'in edebî kimliğinin gelişimi üzerindeki etkisine işaret etmektedir. *el-Vâris*'te sosyal konular ve aşk ele alınmıştır. Beydes'in Arap-İsrail ilişkilerini işlediği tek eseri bu romandır ve estetik değerden ziyade tarihî bir değere

Halil Beydes